

مقایسه وضعیت شاخص‌های اقتصادی - تجاری ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس [۱]

حسن ثاقب

(عضو هیأت علمی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

Sagheb82@yahoo.com

ملیحه صادقی

(دانشجوی کارشناسی دانشگاه الزهرا)

m_sadeghi2029@yahoo.com

ایجاد یک هم‌پیوندی موفق در قالب اتحادیه گمرکی شورای همکاری خلیج فارس نموده‌اند. هم‌اکنون امضای موافقت‌نامه تجارت آزاد بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس از سوی مقامات و کارشناسان دو طرف در دست بررسی است. از این‌رو پیش از هر اقدامی در زمینه این همکاری منطقه‌ای، ضروری است زوایای و ابعاد مختلف آن مورد بررسی قرار گیرد. این مقاله در صدد است برخی مولفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی مهم و مبین وضعیت موجود ایران و کشورهای مذکور را مورد بررسی قرار دهد که به نوعی بیانگر وجود و یا عدم وجود توان و ظرفیت‌های هر کشور در بهره‌مندی مناسب‌تر از اینگونه همکاری در راستای رشد و توسعه اقتصادی می‌باشد.

۱. وسعت و جمعیت

بر اساس آمار بانک جهانی، بررسی مساحت ایران و شش

مقدمه

کشور ایران از نظر وسعت سرزمین، یکی از بزرگ‌ترین کشورهای منطقه خلیج فارس و همچنین خاورمیانه است و با دارا بودن ۱۶۴۸۰۰۰ کیلومتر مربع وسعت، از تنوع آب و هوایی چشمگیر و منابع طبیعی سرشار و اراضی گوناگون با موقعیت سرزمینی ویژه برخوردار است. موقعیت ژئوپولیتیک، ژئواستراتژیک ایران عامل بسیار مهمی به منظور حرکت در راستای رشد اقتصادی جهت ایفای نقش سازنده از طریق ایجاد هم‌پیوندی‌های اقتصادی و تجاری با سایر کشورهای منطقه و به‌ویژه همسایگان جنوبی می‌باشد کشورهای مذکور (شامل کشورهای امارات متحده عربی، عربستان سعودی، بحرین، قطر، عمان و کویت) طی دو دهه اخیر پس از تشکیل شورای همکاری خلیج فارس (pGCC) [۲] به منظور تعمیق همکاری اقدام به

کشور عضو pGCC حاکی است، کشور عربستان سعودی با وسعتی معادل ۲۱۴۹/۷ هزار کیلومتر مربع، وسیع‌ترین کشور و ایران با وسعتی بالغ بر ۱۶۴۸ هزار کیلومتر مربع، در رتبه دوم قرار دارد.

در بین کشورهای عضو pGCC، عربستان سعودی حدود ۸۴ درصد وسعت کشورهای عضو شورا را به خود اختصاص داده است و کشورهای عمان با ۳۰۹/۵ هزار کیلومتر مربع (۱۲ درصد) و امارات متحده عربی با ۸۳/۶ کیلومتر مربع (۳/۲ درصد) به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. سه کشور دیگر عضو pGCC در مجموع با اختصاص ۲۹/۹ هزار کیلومتر مربع، ۱/۲ درصد از کل مساحت کشورهای عضو pGCC را تشکیل می‌دهند. در این میان کشور بحرین کم وسعت‌ترین کشورهای عضو شورا

می‌باشد.

از ویژگی‌های مهم در بررسی وضعیت بازار کشورهای که در صدد ایجاد یک بلوک منطقه‌ای می‌نمایند، مسئله وضعیت و الگوی جمعیتی آن کشورها است که به نوعی تعیین‌کننده حجم بازار آنها در جذب کالاهای تجاری سایر کشورهای عضو می‌باشد. در خصوص جمعیت کشورهای مورد مطالعه، آمار منتشره از سوی بانک جهانی حاکی است سه کشور ایران با جمعیتی بالغ بر ۷۱/۲ میلیون نفر پرجمعیت‌ترین و عربستان سعودی با جمعیتی بالغ بر ۲۴/۲ میلیون نفر و امارات متحده عربی با جمعیتی معادل ۴/۳۶ میلیون نفر، به ترتیب بیشترین جمعیت را در این گروه به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۱- وضعیت وسعت و تغییرات جمعیتی کشورهای مورد بررسی

کشور	سال	وسعت (هزار کیلومتر مربع)	سهم در مساحت شورا (%)	جمعیت (میلیون نفر)			
				۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴
ایران		۱۶۴۸/۲	-	۶۳/۹	۶۹/۱	۷۰/۱	۷۱
شورای همکاری خلیج فارس		۲۵۷۲/۷	۱۰۰	۲۹/۸	۳۳/۸	۳۴/۶	۳۵/۴
عربستان سعودی		۲۱۴۹/۷	۸۳/۶	۲۰/۷	۲۳/۱	۲۳/۷	۲۴/۲
امارات متحده عربی		۸۳/۶	۳/۲	۳/۳	۴/۱	۴/۳	۴/۴
کویت		۱۷/۸	۰/۷	۲/۲	۲/۵	۲/۶	۲/۷
عمان		۳۰۹/۵	۱۲	۲/۴	۲/۵	۲/۶	۲/۶
قطر		۱۱/۴	۰/۴	۰/۶	۰/۸	۰/۸	۰/۸
بحرین		۰/۷	۰/۰۳	۰/۷	۰/۷	۰/۷	۰/۸

مأخذ: لوح فشرده آماری بانک جهانی (world bank, 2008)

در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. همانطور که اشاره گردید ایران با نرخ رشدی بالغ بر ۱/۵ درصد از کمترین نرخ رشد جمعیت برخوردار است.

اگرچه در بین کشورهای مورد بررسی، عربستان سعودی از بیشترین وسعت برخوردار است اما بیابان‌های وسیع کشور مذکور امکان استفاده از تمامی خاک آن کشور را از بین برده است، لذا ایران از این لحاظ وضعیت بهتری داشته و به دلیل دارا بودن

بر اساس آمار بانک جهانی در سال ۲۰۰۷، ایران به همراه عربستان سعودی و امارات متحده عربی، حدود ۸۹ درصد از جمعیت هفت کشور مذکور را از آن خود کرده‌اند. بیشترین نرخ رشد جمعیت در بین ایران و شش کشور (GCC) مربوط به قطر با ۴/۴ درصد بوده است. امارات متحده عربی با ۴/۳ درصد، کویت با ۲/۸ درصد، عربستان سعودی با ۲/۳ درصد، عمان با ۱/۲ درصد، بحرین با ۲/۱ درصد و ایران با ۱/۵ درصد به ترتیب

صادرات سایر شرکای تجاری به شمار می‌رود که در قسمت‌های بعدی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. تولید ناخالص داخلی و میزان رشد آن

تولید ناخالص داخلی یا GDP یکی از مقیاس‌های اندازه اقتصاد است که ارزش کل کالاها و خدمات نهایی تولید شده در کشور را در یک بازه زمانی معین با توجه به واحد پول جاری اندازه‌گیری می‌کند. در میان شاخص‌های اقتصاد کلان، تولید ناخالص داخلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا نه تنها به‌عنوان مهم‌ترین شاخص عملکرد اقتصادی در تجزیه و تحلیل‌ها و ارزیابی‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، بلکه بسیاری از دیگر اقلام کلان اقتصاد محصولات جنبی محاسبه و برآورد آن محسوب می‌گردند. جدول (۲) وضعیت ایران و شش کشور عضو pGCC را از لحاظ شاخص تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد.

طبیعت چهار فصل و موقعیت ژئوپولیتیک، ژئواستراتژیک وضعیت طبیعی مناسب‌تری در مقایسه با کشور عربستان سعودی و سایر کشورهای عضو pGCC دارا می‌باشد. اما از لحاظ میزان و تمرکز جمعیتی، ایران از شرایط بهتری برخوردار است. خاصه اینکه از ویژگی‌های جمعیت ایران، جمعیت جوان آن است که به‌عنوان عامل مهمی در جهت توسعه آن محسوب می‌شود. جمعیت انسانی بالاتر (تقریباً دو برابر) و جوان ایران به‌عنوان نیروهای کار در مقایسه با مجموع کشورهای عضو pGCC نیز از مزیت ایران به شمار می‌رود. بنابراین از بعد جمعیتی که به نوعی بیانگر وسعت بازار مصرف برای جذب صادرات کشورهای دیگر به حساب آید، کشور ایران از شرایط مساعدتری برخوردار بوده و شش کشور عضو pGCC را به اندیشه جهت نفوذ در بازار مصرف ایران و کسب منافع وا می‌دارد. این در حالی است که مجموع جمعیت کشورهای عضو شورا تنها به اندازه نیمی از جمعیت ایران می‌باشند. البته درآمد سرانه کشورها عامل بسیار مهمی در جذب

جدول ۲- وضعیت تولید ناخالص داخلی کشورهای مورد بررسی

کشور	سال	تولید ناخالص داخلی اسمی (GDP) ۲۰۰۵ میلیارد دلار	تولید ناخالص داخلی اسمی (GDP) ۲۰۰۶ میلیارد دلار	نرخ رشد واقعی ۲۰۰۵-۲۰۰۶	تولید ناخالص داخلی (GDP) ۲۰۰۸ میلیارد دلار
عربستان سعودی		۳۱۵/۵۸	۳۰۹/۸	۶/۶	۴۶۷/۶۰۱
ایران		۱۹۲/۰۱	۲۲۲/۹	۵/۸	۳۸۵/۱۴۳
امارات متحده عربی		۱۲۹/۷	۱۲۹/۷	۸/۵	۱۶۳/۲۹۶
کویت		۸۳/۸۴	۸۰/۸	۸/۵	۱۱۲/۱۱۶
قطر		۴۲/۴۶	۴۲/۵	۶/۱	۵۲/۷۲۲
عمان		۳۰/۸۳	۳۰/۸	۵/۷	۳۵/۷۲۹
بحرین		۱۶/۰۴	۱۲/۹	۶/۹	۱۵/۸۲۸

ماخذ: www.worldbank.org

ناخالص داخلی معادل ۲۲۲/۹ میلیارد دلار در رتبه بعدی قرار دارد. مطابق جدول (۲)، تولید ناخالص داخلی سایر کشورهای عضو pGCC پایین‌تر از ایران می‌باشند؛ به‌طوری‌که، پس از عربستان سعودی، تولید ناخالص داخلی کشورهای امارات متحده عربی (۱۲۹/۷ میلیارد دلار)، کویت (۸۰/۸ میلیارد دلار)، قطر

مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای عضو pGCC در سال ۲۰۰۶ معادل ۶۰۶/۵ میلیارد دلار بوده است که نشان‌دهنده اهمیت و اندازه اقتصاد کشورهای مذکور می‌باشد. در بین کشورهای مورد بررسی کشور عربستان با تولید ناخالص داخلی معادل ۳۰۹/۸ بزرگ‌ترین اقتصاد و پس از آن ایران با تولید

(۴۲/۵ میلیارد دلار)، عمان (۳۰/۸ میلیارد دلار) و بحرین (۱۲/۹ میلیارد دلار) در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

در سال ۲۰۰۶ بالاترین نرخ رشد تولید ناخالص داخلی مربوط به کشورهای امارات متحده عربی و کویت معادل ۸/۵ درصد بوده است. کشور عربستان نیز که از اقتصادی بزرگ‌تر از ایران بهره‌مند است، از نرخ رشد ۶/۶ درصدی برخوردار بوده است. در بین کشورهای مورد بررسی، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی ایران بالاتر از کشور عمان معادل ۵/۸ درصد بوده است.

نکته قابل تامل در خصوص نرخ رشد تولید ناخالص داخلی آن است که این نرخ به تنهایی بیانگر وضعیت بهتر یک کشور در مورد یک شاخص نمی‌باشد، بلکه میزان تغییرات آن در یک سال نسبت به سال گذشته بسیار مهم‌تر و تعیین کننده‌تر است به‌عنوان مثال اگرچه نرخ رشد GDP ایران پس از عمان کمترین بوده است اما میزان افزایش در GDP ایران از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۶ معادل ۱۲/۲ میلیارد دلار بوده است که در مقایسه با کشورهای دارای نرخ رشد بالاتر در GDP (مطابق جدول فوق) میزان افزایش بیشتری را نشان می‌دهد. چنانچه از این منظر

تغییرات GDP مورد بررسی و رتبه‌بندی قرار گیرد، عربستان سعودی بیشترین میزان تغییر در GDP را دارا بوده و ایران پس از آن قرار می‌گیرد.

۳. درآمد سرانه

درآمد سرانه معیاری جهت سنجش رفاه عمومی کشورها و بررسی قدرت اقتصادی آنها است. مطابق گزارشات بانک جهانی در سال ۲۰۰۶، از بین کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، قطر با درآمد سرانه‌ای بالغ بر ۷۲۹۶۹ دلار، بالاترین سطح را در بین کشورهای مورد بررسی از نظر شاخص مذکور به خود اختصاص داده است. مطابق جدول (۳)، در سال ۲۰۰۶، امارات متحده عربی با درآمد سرانه‌ای معادل ۴۹۱۱۶ دلار رتبه دوم و به ترتیب کشورهای کویت با ۴۶۶۳۸ دلار، بحرین با ۳۴۵۱۶ دلار، عربستان سعودی با ۲۲۰۵۳ دلار و عمان با ۲۰۹۹۹ دلار در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در این بین کشور ایران، کمترین درآمد سرانه معادل ۱۰۰۳۱ دلار را به خود اختصاص داده است.

جدول ۳- وضعیت درآمد سرانه کشورهای مورد بررسی

کشور	سال	درآمد سرانه ۲۰۰۰ (دلار)	درآمد سرانه ۲۰۰۵ (دلار)	درآمد سرانه ۲۰۰۶ (دلار)	نرخ رشد (۲۰۰۰-۲۰۰۶)	مقادیر افزایش درآمد سرانه (۲۰۰۰-۲۰۰۶)
قطر		۷۲۹۶۹
امارات متحده عربی		۳۸۱۱۰	...	۴۹۱۱۶	۲۸/۹	۱۱۰۰۶
کویت		۳۷۲۲۰	۴۹۹۷۰	۴۶۶۳۸	۲۵/۳	۹۴۱۸
بحرین		۲۳۹۳۰	۳۴۳۱۰	۳۴۵۱۶	۴۴/۲	۱۰۵۸۶
عربستان سعودی		۱۷۵۳۰	۲۱۲۴۰	۲۲۰۵۳	۲۵/۸	۴۵۲۳
عمان		۱۴۴۶۰	۱۹۷۴۰	۲۰۹۹۹	۴۵/۲	۶۵۳۹
ایران		۶۸۰۰	۹۱۴۰	۱۰۰۳۱	۴۷/۵	۳۲۳۱

ماخذ: www.worldbank.org

برخوردار بوده است. اما در مورد رشد سرانه درآمد سرانه نیز بایستی توجه نمود که مقادیر افزایش یافته در درآمد سرانه کشورها در فاصله سال‌های مورد بررسی بسیار مهم‌تر از نرخ رشد متوسط سالانه است به طوری که در بین کشورهای عضو pGCC کشور امارات علی‌رغم اینکه از لحاظ نرخ رشد ۲۸/۹

در بین کشورهای عضو pGCC بیشترین رشد درآمد سرانه سال ۲۰۰۶ در مقایسه با سال ۲۰۰۰ مربوط به کشور عمان با نرخ رشد ۴۵/۲ درصد و کم‌ترین نیز مربوط به کشور کویت معادل ۲۵/۳ درصد بوده است. ایران در مقایسه با کشورهای عضو pGCC از رشد معادل ۴۷/۵ و بالاتر از همه کشورهای مورد نظر

درصدی و پایین از کشورهای بحرین و عمان قرار دارد اما از لحاظ میزان افزایش در درآمد سرانه طی سال‌های مورد بررسی بیشترین میزان و معادل ۱۱۰۰۶ را به خود اختصاص داده و کشور بحرین با ۱۰۵۸۶ در تبه بعدی قرار دارد. از این حیث کشور ایران علیرغم رشد بالا در درآمد سرانه طی دوره مورد بررسی، از کمترین میزان افزایش در این شاخص، بین کشورهای مورد بررسی (معادل ۳۲۳۱ دلار) برخوردار بوده است.

۴. شاخص توسعه انسانی (HDI) [۳]

سازمان ملل از سال ۱۹۹۰ هر ساله گزارشی در زمینه توسعه انسانی در سطح جهان منتشر می‌نماید. این گزارش به ابتکار برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) و تلاش‌های پروفیسور محبوب‌الحق با عنوان «در فرایند بسط انتخاب‌های انسانی» تهیه شد. در اولین گزارش سازمان ملل، توسعه انسانی چنین تعریف شده است: توسعه انسانی روندی است که طی آن امکانات افراد بشر افزایش می‌یابد. هر چند این امکانات به مرور زمان دچار تغییر در تعریف می‌شوند اما در کلیه سطوح توسعه بر سه شاخص اساسی برای مردم تأکید می‌شود: عمر طولانی همراه با سلامت؛ دستیابی به دانش؛ دسترسی به امکانات و منابع مادی لازم برای زندگی مطابق استانداردهای قابل قبول.

برای اندازه‌گیری بعد اول از شاخص امید به زندگی در بدو تولد (حداقل ۲۵ و حداکثر ۸۵)، برای اندازه‌گیری بعد دوم از نرخ باسوادی بزرگسالان (ارزش کلی) و نرخ ترکیبی ثبت نام در مقاطع مختلف تحصیلی (ارزش کل) و برای اندازه‌گیری ظرفیت سوم از قدرت خرید واقعی افراد که براساس دلار (حداقل ۱۰۰ و حداکثر ۴۰۰۰۰ دلار) تعدیل شده استفاده می‌کند. [۴]

جدول (۴) وضعیت کشورهای عضو pGCC و ایران را بر اساس گزارش سال ۲۰۰۶ شاخص توسعه انسانی [۵] سازمان ملل متحد نشان می‌دهد. براساس جدول مذکور در سه سال متوالی، کشور کویت با اختصاص عدد شاخص ۰/۸۹۱ در سال ۲۰۰۵ و ۰/۹۱۲ در سال ۲۰۰۶ و ۰/۹۱۶ در سال ۲۰۰۷ به خود، در بالاترین جایگاه قرار گرفته است و ایران با مقادیر شاخص به ترتیب ۰/۷۵۹، ۰/۷۷۷، ۰/۷۸۲ در سه سال پایین‌ترین رتبه در بین هفت کشور را به خود اختصاص داده است. از لحاظ شاخص توسعه انسانی پس از کشور کویت، به ترتیب کشورهای قطر (۰/۹۱۰)، امارات متحده عربی (۰/۹۰۳)، بحرین (۰/۸۹۵)، عمان (۰/۸۴۶) و عربستان سعودی (۰/۸۴۳) در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. [۶]

جدول ۴- وضعیت شاخص توسعه انسانی کشورهای مورد بررسی

کشور	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷
کویت	۰/۸۹۱	۰/۹۱۲	۰/۹۱۶
امارات متحده عربی	۰/۸۶۸	۰/۹۰۳	۰/۹۰۳
بحرین	۰/۸۶۶	۰/۹۰۲	۰/۸۹۵
قطر	۰/۸۷۵	۰/۸۹۹	۰/۹۱۰
عمان	۰/۸۱۴	۰/۸۳۹	۰/۸۴۶
عربستان سعودی	۰/۸۱۲	۰/۸۳۵	۰/۸۴۳
ایران	۰/۷۵۹	۰/۷۷۷	۰/۷۸۲

ماخذ: <http://hdr.undp.org>

اقتصاد بنا شده است. شاخص اقتصاد دانش‌بنیان (KEI)، سطح توسعه یک کشور یا یک منطقه را از لحاظ اقتصادی و دانش، نشان می‌دهد. این شاخص در واقع رسانایی یک محیط یا جامعه را در جهت بهره‌گیری اثربخش از دانش در راستای توسعه

۵. اقتصاد دانش بنیان (KEI) [۷]

اقتصاد دانش‌بنیان، اقتصاد فناوری اطلاعات است. این شاخص بیانگر اقتصادی است که بر پایه دانش و کاربرد آن در

اقتصادی نشان می‌دهد و به‌ویژه کمک می‌کند تا توانایی کشور از حیث توانایی خلق نوآوری (تبدیل دانش به ثروت) سنجیده شود. در واقع این شاخص برپایه چهار شاخص، نظام نهادی و انگیزشی اقتصادی، آموزش و منابع انسانی، نظام نوآوری و اختراع و فناوری اطلاعات و ارتباطات استوار است و سطح تکنولوژی آموزشی و توسعه یک کشور را نشان می‌دهد. [۸]

طبق ارزیابی سال ۲۰۰۷ بانک جهانی، کشور ایران در میان حدود ۱۴۰ کشور مورد مطالعه در رده ۹۸ جای دارد، که از منظر چشم‌انداز آینده می‌تواند بسیار معنادار باشد. در این شاخص کشور ایران ذیل کشورهایی چون ویتنام، آذربایجان، لبنان (رتبه ۶۶)، اردن (رتبه ۶۲)، بحرین (رتبه ۵۲)، قطر (رتبه ۴۲) قرار دارد. مطابق گزارشات بانک جهانی در سال ۲۰۰۷، قطر با احراز ارزش عددی ۶/۱۷ و کسب رتبه ۴۲ در بین ۱۴۰ کشور موجود در این رده‌بندی، رتبه نخست را در بین ایران و کشورهای عضو pGCC به خود اختصاص داد و ایران نیز با احراز ارزش عددی ۳/۰۹ و کسب رتبه ۹۸ بین ۱۴۰ کشور، در جایگاه آخر بین هفت کشور مورد بررسی قرار گرفته است.

از لحاظ شاخص مذکور، در سال ۲۰۰۷ بعد از قطر به ترتیب

کشورهای کویت (۶/۰۱)، امارات متحده عربی (۵/۷۸)، بحرین (۵/۵۸)، عمان (۵/۱۲) و عربستان سعودی (۴/۷۶) جایگاه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. در تغییراتی که از رده‌بندی سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۰۹، در رتبه‌بندی‌ها مشاهده می‌شود، عمان با پنج پله افزایش (با بالاترین میزان تغییر) به رتبه ۶۶ وضعیت خود را از لحاظ این معیار ارتقا بخشیده و در مقابل کشور بحرین نیز با ۱۵ پله کاهش (بالاترین درجه تنزل) به رتبه ۴۹ وضعیت خود را از لحاظ شاخص مورد نظر تنزل داده است. مطابق جدول (۵)، کشورهای قطر و ایران نیز همانند کشور عمان وضعیت و رتبه خود را از لحاظ این معیار طی دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۹ بهبود داده‌اند. در سال ۲۰۰۹ قطر با عدد شاخص ۶/۷۳ در صدر این گروه قرار گرفته و در بین کشورهای موجود در این رده‌بندی، رتبه ۴۴ را به خود اختصاص داده است و ایران نیز با مقدار عددی شاخص ۳/۷۵ همچنان در آخر این جدول قرار دارد. این در حالی است که در چشم‌انداز بیست ساله کشور، ایران اسلامی به عنوان یک جامعه‌ی دانایی محور (دانش‌بنیان) پیش رفته و تراز اول در منطقه ترسیم شده است، لذا انتظار بسیار فراتر از آنچه رخ داده متصور می‌باشد.

جدول ۵- وضعیت شاخص اقتصاد دانش در ایران و شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس ۲۰۰۷-۲۰۰۹

ردیف	کشور	رتبه ۱۹۹۵	مقدار شاخص ۲۰۰۷	رتبه ۲۰۰۷	مقدار شاخص ۲۰۰۹	رتبه ۲۰۰۹	تغییرات در رتبه ۱۹۹۵-۲۰۰۹
۱	قطر	۵۰	۶/۱۷	۴۲	۶/۷۳	۴۴	۶
۲	کویت	۵۱	۶/۰۱	۴۶	۵/۸۵	۵۲	-۱
۳	امارات متحده عربی	۴۰	۵/۷۸	۴۹	۶/۷۳	۴۵	-۵
۴	بحرین	۳۴	۵/۵۸	۵۲	۶/۰۴	۴۹	-۱۵
۵	عمان	۷۲	۵/۱۲	۶۳	۵/۳۶	۶۶	۵
۶	عربستان سعودی	۶۸	۴/۷۶	۶۹	۵/۳۱	۶۸	-۱
۷	ایران	۱۰۲	۳/۰۹	۹۸	۳/۷۵	۹۸	۴

ماخذ: www.worldbank.org

پولی، سرمایه‌گذاری خارجی، بانکداری و امور مالی، دستمزدها و قیمت‌ها، حقوق مالکیت خصوصی، مقررات گرایبی و بازار سیاه را معیار درجه‌بندی خود قرار داده است و بر این اساس برای هر یک از کشورها در مورد آزادی اقتصادی رتبه‌ای را در نظر گرفته است. شاخص درجه آزادی نمایانگر سیاست‌ها و نهادهای

۶. شاخص آزادی اقتصادی [۹]

بر اساس مطالعه‌ای که بنیاد هریتیج در سال ۲۰۰۹ بین ۱۷۹ کشور جهان انجام داده است، ۱۰ شاخص سیاست تجاری، فشار مالی و مالیاتی دولت، میزان مداخله دولت در اقتصاد، سیاست

جدول ۶- وضعیت شاخص آزادی اقتصادی در ایران و شش کشور عضو pGCC

کشور	رتبه	شاخص سال ۲۰۰۹
بحرین	۱۶	۷۴/۸
قطر	۴۸	۶۵/۸
کویت	۵۰	۶۵/۶
امارات متحده عربی	۵۴	۶۴/۷
عمان	۴۳	۶۷
عربستان سعودی	۵۹	۶۴/۳
ایران	۱۶۸	۴۴/۶

ماخذ: <http://www.heritage.org>

که در آن تغییرات یک جامعه مستقیماً تابع تحولاتی هستند که در جامعه‌ای دیگر بروز می‌کند. به عبارت دیگر، اقتصاد وابسته یا حاشیه‌ای همیشه تابع تغییرات اقتصادی و اجتماعی مرکز می‌باشد. وابستگی شاخصی است که در سطوح مختلف نشان می‌دهد در کشورهای جهان به صورت بالقوه چه برای عرضه موجود است و قدرت بالفعل آن در جوابگویی به نیازها (تقاضای موجود)، در چه حد است. در اینجا منظور شاخص درجه وابستگی اقتصادی سهم واردات کالا و خدمات از کل تولید ناخالص داخلی کشورها می‌باشد. این شاخص توسط بانک جهانی گزارش می‌شود و در جدول (۷) ارائه شده است.

در بین ایران و شش کشور (GCC)، بحرین با رتبه ۱۶ و شاخص ۷۴/۸ در بالاترین جایگاه قرار گرفت و بعد از آن عمان با رتبه ۴۳ و شاخص ۶۷، قطر با رتبه ۴۸ و شاخص ۶۵/۸، کویت با رتبه ۵۰ و شاخص ۶۵/۶، امارات متحده عربی با رتبه ۵۴ و شاخص ۶۴/۷ و عربستان سعودی با رتبه ۵۹ و شاخص ۶۴/۳ در جایگاه‌های بعدی قرار گرفتند. ایران نیز طبق این رتبه‌بندی با کسب رتبه ۱۶۸ و شاخص ۴۴/۶ آخرین رتبه را در بین کشورهای مورد بررسی به خود اختصاص داده است.

۷. درجه وابستگی اقتصادی [۱۰]

یکی دیگر از شاخص‌های مناسب برای مقایسه بین کشورها، شاخص درجه وابستگی اقتصادی است. وابستگی وضعیتی است

جدول ۷- وضعیت شاخص درجه وابستگی اقتصادی در ایران و شش کشور عضو pGCC

کشور / سال ۲۰۰۵	درجه وابستگی اقتصادی (میلیارد دلار)
امارات متحده عربی	۰/۷۶
بحرین	۰/۵۴
عمان	۰/۳۶
قطر	۰/۳۳
ایران	۰/۳۰
عربستان سعودی	۰/۲۸
کویت	۰/۲۷

ماخذ: www.worldbank.org

مطابق گزارشات آماری بانک جهانی در سال ۲۰۰۵، در بین کشورهای pGCC و ایران بیشترین درجه وابستگی اقتصادی مربوط به کشور امارات متحده عربی با درجه ۰/۷۶ است. بعد از آن به ترتیب کشورهای بحرین (۰/۵۴)، عمان (۰/۳۶)، قطر (۰/۳۳)، ایران (۰/۳۰)، عربستان سعودی (۰/۲۸) و کویت (۰/۲۷) در جایگاه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

۸. بررسی جایگاه pGCC در تجارت ایران

۸-۱. ارزش کل تجارت

بر اساس آخرین اطلاعات آماری گزارش شده آنکتاد و بانک جهانی [۱۱] ارزش تجارت ایران (مجموع ارزش صادرات و

واردات) با کشورهای عضو pGCC در سال ۲۰۰۵ بالغ بر ۱۰ میلیارد دلار برآورد شده است. رقم مذکور بیش از ۱۰ درصد کل ارزش تجارت ایران با جهان را شامل می‌شود. مطابق جدول (۸) ارزش تجارت ایران با کشورهای مذکور از ۳۳۴۴ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالیانه ۳۲/۴ درصد به ۹۹۶۳ میلیون دلار در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است که این روند رشد فراتر از رشد کل تجارت ایران با جهان طی دوره مورد نظر بوده است؛ به طوری که سهم تجارت ایران با کشورهای عضو pGCC نسبت به جهان از ۶/۷ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۱۰/۱ درصد در سال ۲۰۰۵ رسیده است که رشد متوسط سالیانه ۱۰/۹ درصد را نشان می‌دهد.

جدول ۸- روند تجارت جمهوری اسلامی ایران با pGCC (۲۰۰۲-۲۰۰۶)

ارقام به میلیون دلار

نرخ رشد دوره	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲		
۲۱	۱۰۳۹۳۳	۹۸۶۸۷	۷۷۶۲۵	۵۹۴۲۶	۴۸۵۲۲	جهان	کل تجارت ایران
۳۲/۴	۹۹۶۳	۷۴۰۱	۴۷۷۰	۳۳۴۴	شورای همکاری خلیج فارس	
۱۰/۹	۱۰/۱	۹/۵	۸	۶/۷	سهم شورا (درصد)	
۱۵/۸	۵۲۱۶۰	۴۹۶۶۵	۴۲۹۳۰	۳۲۹۲۹	۲۸۹۸۹	جهان	تجارت غیرنفتی ایران
۴۶/۱	۹۷۵۳	۷۲۳۶	۴۷۱۸	۳۱۲۵	شورای همکاری خلیج فارس	
۲۲/۱	۱۹/۶	۱۶/۹	۱۴/۳	۱۰/۸	سهم شورا (درصد)	
۲۰	۱۴۲	۶۵	۷۴	۶۸	بحرین	کل تجارت ایران با شورا به تفکیک اعضا
۳۳/۶	۴۰۷	۴۶۲	۲۴۹	۱۲۷	۱۲۸	کویت	
۳۸/۲	۳۰	۱۴	۱۴	۸	عمان	
۲۵	۱۳۵	۸۵	۸۹	۴۲	۵۵	قطر	
۱۰/۶	۵۱۵	۴۴۷	۵۲۳	۳۴۴	عربستان سعودی	
۳۴/۸	۸۷۳۰	۶۵۳۸	۳۹۹۰	۲۶۴۰	امارات متحده عربی	

...آمار در دسترس نیست

ماخذ: Personal Computer Trade Analysis System(PC/TAS)

چنانچه صادرات نفتی ایران طی دوره مورد بررسی نادیده گرفته شود، آمارها نشان می‌دهند جایگاه کشورهای عضو pGCC در تجارت غیرنفتی (صادرات غیرنفتی [۱۲]+کل واردات) به مراتب مناسب‌تر و چشمگیرتر بوده است؛ به طوری که سهم کشورهای مذکور از کل تجارت غیرنفتی ایران از ۱۰/۸ درصد (۳/۱ میلیارد دلار) در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالیانه ۲۲/۱ درصد به

۱۹/۶ درصد (۹/۸ میلیارد دلار) در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. طی همین دوره، ارزش تجارت غیرنفتی ایران با کشورهای عضو pGCC بیش از ۴۶ درصد رشد داشته است؛ در حالی که رشد متوسط سالیانه ارزش کل تجارت ایران ۱۵/۲ درصد بوده است. این موضوع نشانگر بهبود مناسبات تجاری بین ایران و کشورهای عضو pGCC طی سال‌های اخیر می‌باشد. مطابق

جدول (۸)، امارات متحده عربی نه تنها با اختصاص بیش از ۸۵ درصد از حجم تجارت ایران با pGCC به خود، بلکه با دارا بودن سهم ۱۷/۶ درصدی در کل تجارت ایران با جهان مهم‌ترین شریک تجاری ایران محسوب می‌شود. حجم تجارت ایران با کشور مذکور از ۲۶۴۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالانه ۳۴/۸ درصد به ۸۷۳۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. از لحاظ ارزش تجارت ایران با کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، کشورهای عربستان سعودی، کویت، بحرین، قطر و عمان در رتبه‌های بعدی قرار دارند.[۱۳]

۲-۸. ارزش صادرات

بررسی آمار صادرات ایران طی سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۶ حاکی است که ارزش کل صادرات ایران به جهان از ۲۸۱۸۶ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالانه ۲۲/۴ به ۶۳۲۴۷ میلیون دلار در سال ۲۰۰۶ افزایش یافته است. مطابق جدول (۹) طی همین دوره، ارزش صادرات غیرنفتی ایران به جهان از ۸۶۶۱ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ به ۱۱۴۸۶ میلیون دلار در سال

۲۰۰۶ افزایش یافته است اما سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات ایران طی دوره مورد بررسی به میزان ۱۲/۳ درصد کاهش یافته است.

مطابق جدول (۹)، سهم کشورهای عضو pGCC در جذب کل صادرات ایران از ۳/۷ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۴/۳ درصد در سال ۲۰۰۶ افزایش یافته است. همچنین صادرات غیرنفتی ایران به کشورهای pGCC از ۱۰۶۲ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالانه حدود ۲۷ درصد به ۲۷۵۵ میلیون دلار در سال ۲۰۰۶ افزایش یافته است و نکته جالب توجه آن است که میزان رشد صادرات غیرنفتی به pGCC بیش از نرخ رشد کل صادرات غیرنفتی ایران (۷/۳ درصد) به جهان بوده است. این مسئله باعث شده است که کشورهای عضو pGCC در صادرات غیرنفتی ایران جایگاه مناسب‌تری را به خود اختصاص دهند؛ به طوری که سهم آنها در صادرات غیرنفتی از ۱۲/۳ درصد در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد ۱۸/۳ درصدی به ۲۴ درصد در سال ۲۰۰۶ افزایش یابد.

جدول ۹- روند صادرات جمهوری اسلامی ایران به pGCC (۲۰۰۲-۲۰۰۶)

ارقام به میلیون دلار

نرخ رشد دوره	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	
۲۲/۴	۶۳۲۴۷	۶۰۰۱۲	۴۴۶۲۸	۳۳۷۸۸	۲۸۱۸۶	صادرات به جهان
۷/۳	۱۱۴۸۶	۱۱۰۰۵	۹۹۴۳	۷۳۰۰	۸۶۶۱	صادرات غیرنفتی به جهان
-۱۲/۳	۱۸/۲	۱۸/۳	۲۲/۳	۲۱/۶	۳۰/۷	سهم صادرات غیرنفتی از کل صادرات ایران
۲۶/۹	۲۷۵۵	۲۲۹۲	۱۴۸۳	۱۱۸۵	۱۰۶۲	صادرات به شورای همکاری خلیج فارس
۱۸/۳	۲۴	۲۰/۸	۱۴/۹	۱۶/۲	۱۲/۳	سهم در کل صادرات غیرنفتی ایران
۴۳/۴	۷۱	۹۴	۲۳	۱۹	۱۷	بحرین
۲۶/۶	۳۰۰	۳۹۸	۱۶۹	۱۰۲	۱۱۷	کویت
۷۸/۱	۶۱	۲۷	۹	۱۰	۶	عمان
۳۱/۵	۱۰۴	۵۸	۲۳	۲۰	۳۵	قطر
۴۴/۷	۳۶۱	۲۶۱	۱۹۸	۱۲۵	۸۲	عربستان سعودی
۲۳/۳	۱۸۵۹	۱۴۵۳	۱۰۶۱	۹۱۰	۸۰۶	امارات متحده عربی

ماخذ: Personal Computer Trade Analysis System(PC/TAS)

کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، امارات متحده عربی با اختصاص حدود ۶۷ درصد از کل، رتبه اول و به ترتیب کشورهای عربستان با ۱۳/۱ درصد، کویت ۱۰/۹ درصد، قطر ۳/۷

در جدول (۹) میزان و روند صادرات ایران به هر یک از کشورهای عضو pGCC و نرخ رشد متوسط سالانه مربوط به هر یک ارائه شده است. در سال ۲۰۰۶، از کل صادرات ایران به

درصد، بحرین ۲/۵ درصد و عمان ۲/۲۵ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. [۱۴]

۳-۸. ارزش واردات

واردات ایران از جهان از ۲۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالیانه ۱۸/۹ درصد به بیش از ۴۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. بررسی آمار واردات ایران از pGCC حاکی از جایگاه ویژه کشورهای مذکور و به خصوص امارات متحده عربی در تامین نیازهای وارداتی ایران می‌باشد. مطابق جدول (۱۰) جدول واردات ایران از کشورهای مذکور از ۲۱۸۲ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ با نرخ رشد متوسط سالیانه ۳۶/۹ درصد به ۷۶۷۲ میلیون دلار در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته

است.

همانطور که ملاحظه می‌گردد نرخ رشد واردات ایران از این کشورها به مراتب بیشتر از نرخ رشد واردات ایران از کل جهان است که خود مبین اهمیت کشورهای مذکور به عنوان شرکای تجاری مهم ایران می‌باشد. آمار نشان می‌دهد که سهم کشورهای pGCC در واردات ایران از ۱۰/۷ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۱۹/۸ درصد در سال ۲۰۰۵ رسیده است و در سال‌های اخیر حدود ۲۰ درصد از کل نیازهای وارداتی ایران از طریق pGCC تامین شده است. همچنین طی سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۲ ارزش واردات از کشورهای مذکور تقریباً دو برابر کل ارزش واردات ایران از رشد برخوردار بوده است.

جدول ۱۰- روند واردات جمهوری اسلامی ایران از pGCC (۲۰۰۲-۲۰۰۶)

ارقام به میلیون دلار

کشور/منطقه	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	نرخ رشد دوره
جهان	۲۰۳۳۶	۲۵۶۳۸	۳۲۹۹۷	۳۸۶۷۵	۴۰۶۸۶	۱۸/۹
شورای همکاری خلیج فارس	۲۱۸۲	۳۵۸۵	۵۹۱۸	۷۶۷۲	...	۳۶/۹
سهم (درصد)	۱۰/۷	۱۴	۱۷/۹	۱۹/۸	...	۱۶/۶
بحرین	۵۲	۵۵	۴۲	۴۸	...	-۲
کویت	۱۱	۲۵	۸۰	۶۴	۱۰۷	۷۶/۴
عمان	۲	۴	۶	۳	...	۹/۵
قطر	۲۰	۲۲	۶۶	۲۷	۳۱	۱۰/۸
عربستان سعودی	۲۶۲	۳۹۸	۲۴۹	۲۵۴	...	-۰/۷
امارات متحده عربی	۱۸۳۵	۳۰۸۰	۵۴۷۶	۷۲۷۶	...	۴۱/۱

...آمار در دسترس نیست

ماخذ: Personal Computer Trade Analysis System(PC/TAS)

دلار مربوط به صادرات است. هر چند حجم صادرات ایران به کشور مذکور کمتر از حجم واردات از آن کشور بوده و این امر بیانگر کسری تراز تجاری ایران با آن کشور به میزان ۵/۸ میلیارد دلار می‌باشد، اما بایستی توجه نمود که صادرات به کشور مذکور نفت خام و گاز طبیعی را در بر نمی‌گیرد؛ لذا آن را می‌توان در زمره صادرات غیرنفتی محسوب نمود که از این حیث بسیار با ارزش می‌باشد و همچنین بیش از ۲/۱ میلیارد دلار (حدود ۳۰ درصد) واردات از کشور یاد شده مربوط به بنزین است.

در تامین نیازهای وارداتی ایران اهمیت امارات متحده عربی بسیار بیشتر از کشورهای دیگر عضو شورا می‌باشد چون در سال ۲۰۰۵ بیش از ۹۶ درصد کل واردات ایران از شورا از کشور مذکور صورت پذیرفته است. بررسی‌های فوق نشان داده است که امارات متحده عربی مهم‌ترین شریک تجاری ایران در بین کشورهای عضو اتحادیه گمرکی می‌باشد به طوری که بیش از ۸/۷ میلیارد دلار از تجارت ایران در سال ۲۰۰۵ با کشور مذکور بوده که از این حجم ۷/۳ میلیارد دلار مربوط به واردات و ۱/۴ میلیارد

با تفاسیر فوق می‌توان گفت علاوه بر اینکه ۹۴/۸ درصد واردات ایران از pGCC و همچنین ۱۸/۸ درصد کل واردات ایران از کشور امارات متحده عربی تامین شده، اما جایگاه بسیار مناسب کشور فوق در جذب صادرات غیرنفتی ایران در سال‌های اخیر بسیار برجسته‌تر می‌باشد؛ بر اساس آمار سال ۲۰۰۵ حدود ۱۶/۲ درصد کل صادرات غیرنفتی ایران و ۶۷/۵ درصد صادرات به اتحادیه گمرکی pGCC به کشور امارات متحده عربی انجام شده است. همچنین آمار صادرات ایران به کشور مورد اشاره طی دوره ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶ حاکی از رشد متوسط سالیانه ۲۳/۳ درصدی بوده و بر اساس این آمار در سال ۲۰۰۶ صادرات ایران با رشدی معادل ۲۸ درصد به ۱/۹ میلیارد دلار بالغ گردیده است که رشد ۲۸ درصدی را نسبت به سال قبل نشان می‌دهد. [۱۵]

جمع بندی و پیشنهادات

مقاله حاضر برخی شاخص‌های مبین وضعیت اقتصادی و اجتماعی موجود ایران و شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس که در حال بررسی برای امضای یک موافقت‌نامه تجارت آزاد می‌باشند را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. لذا دو گروه شاخص مدنظر قرار گرفته است. گروه اول شامل شاخص‌های آماری و متغیرهای کلان اقتصادی مبین ویژگی‌های طبیعی، اقتصادی و اجتماعی (مانند وسعت و جمعیت، تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه) بوده و گروه دوم نیز شامل برخی شاخص‌های ارائه شده از سوی سازمان‌های بین‌المللی مانند بانک جهانی، سازمان ملل متحد و موسسات معتبر جهانی می‌باشد. بررسی شاخص تولید ناخالص ملی که نمادی از اندازه اقتصاد هر کشور است حاکی از اندازه اقتصاد کوچکتر ایران در مقایسه با مجموع شش کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس دارد اما با وجود این، کشور ایران پس از عربستان سعودی رتبه دوم را در بین کشورهای یادشده به خود اختصاص داده است و به دلیل برخورداری از نقاط قوتی همچون وسعت سرزمین با موقعیت ژئوپولیتیک، ژئواستراتژیک و منابع طبیعی و معدنی مختلف، جمعیت و نیروی کار جوان از قابلیت لازم به جهت بهره‌مندی از مزایای موافقت‌نامه تجارت آزاد با شورای همکاری خلیج فارس

برخوردار می‌باشد. اگرچه درآمد سرانه ایران به‌عنوان نمادی از رفاه عمومی در مقایسه با آن کشورها، در سطح پایین‌تری قرار دارد؛ اما درآمد سرانه نسبتاً بالای کشورهای مذکور، توان بالایی آنها را در جذب تولیدات و کالاهای صادراتی ایران نشان داده و به‌عنوان یک فرصت برای ایران محسوب می‌شود. از لحاظ شاخص‌های گروه دوم شامل شاخص وضعیت توسعه انسانی، اقتصاد دانش‌بنیان و آزادی اقتصادی، ایران در همه موارد آخرین رتبه را در مقایسه با شش کشور عضو شورا، مختص خود نموده است. اگرچه این شاخص‌ها بیانگر همه ابعاد وضعیت توسعه کشور نمی‌باشد اما به نوعی زیرساخت‌های توسعه‌ای کشورهای مختلف جهان را نشان می‌دهد و نمی‌توان آنها را از نظر دور نگاه داشت. این وضعیت نشان می‌دهد که حرکت کشور به سمت آنچه که در برنامه چشم‌انداز بیست ساله کشور (۱۴۰۴) مدنظر است و ایران اسلامی را به عنوان یک جامعه‌ی دانایی محور (دانش‌بنیان) پیشرفته و تراز اول در منطقه ترسیم نموده است، بسیار کند و قابل تامل است. بررسی شاخص‌های فوق‌الشاره نشان می‌دهد که اگرچه کشور ایران از لحاظ امکانات طبیعی و خدادادی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های لازم به منظور بهره‌مندی از مزایای ایجاد یک موافقت‌نامه تجارت آزاد با شورای همکاری خلیج فارس برخوردار است اما از لحاظ برخی شاخص‌های بین‌المللی که از دیدگاه سرمایه‌گذاران خارجی به نوعی مبین وجود یا عدم وجود زمینه و بستر لازم برای حضور در بازار ایران به منظور کسب منافع است، از مطلوبیت مورد انتظار و کافی بهره‌مند نمی‌باشد. این مسئله بدون تردید بر کسب منافع ایران از اینگونه موافقت‌نامه‌ها نیز تاثیر به مراتب بیشتری خواهد گذاشت. اگرچه از قدیم‌الایام کشورهای مختلف حاشیه خلیج فارس از شرکای تجاری طبیعی ایران و بازار مناسبی برای صادرات کالاهای ایرانی محسوب می‌شدند؛ اما طی دهه‌های اخیر و پس از تشکیل شورای همکاری خلیج فارس، امارات متحده عربی به تنهایی این نقش مهم را ایفا نموده و تامین‌کننده حدود ۲۰ درصد کل واردات کشور ایران و حدود ۹۵ درصد واردات از کل pGCC می‌باشد. عواملی مانند شرایط اقتصاد جهانی و تجارت بین‌الملل و همچنین سیاست‌های تجاری اتخاذ شده از سوی ایران و

۴. حیدری، مرتضی (۱۳۸۷). روایت انسانی از توسعه. خیرگزاری مستقل محیط زیست (<http://www.iren.ir>)

5. Human Development Report, 2006.
6. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr> 2006.
7. Knowledge Economy Index (KEI).
8. <http://www.worldbank.org/kam>.
9. Index of Economic Freedom.
10. Economic Dependency Index.
11. Personal Computer Trade Analysis System (PC/TAS).

۱۲. در اینجا منظور از تجارت غیرنفتی ایران عبارت از مجموع صادرات غیرنفتی و واردات ایران می‌باشد. برای محاسبه صادرات غیرنفتی، نفت خام و گازهای طبیعی از کل صادرات ایران کسر شده است.

۱۳. ثاقب، حسن «اثرات انعقاد موافقت نامه تجارت آزاد بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس بر استفاده از پتانسیل‌های تجاری موجود و آثار آن بر درآمدهای تعرفه‌ای و رفاه در ایران (فاز ۱)». موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، گرو پژوهشی بازار مشترک اسلامی. شماره ثبت ۲۳۷۱ مورخ ۸۷/۱۱/۲، ۱۳۸۷.

۱۴. همان منبع.

۱۵. همان منبع.

هوشمندی کشور امارات متحده عربی در بهره‌مندی از فرصت‌ها، منجر به افزایش حجم تجارت تنها با یکی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس یعنی امارات متحده عربی شده است.

ادامه سیاست‌های تجاری و اقتصادی فعلی گرچه موجب کسب منافع بیشتر برای ایران می‌شود اما همواره کفه ترازو منافع بیشتر از این همگرایی به سمت کشورهای عضو شورا به‌ویژه امارات متحده عربی متمایل خواهد بود لذا پیشنهاد می‌گردد که سیاستگذاران اقتصادی و برنامه‌ریزان تجاری کشور به ارتقا و بهبود ساختار توسعه‌ای کشور در چارچوب شاخص‌های بین‌المللی اهمیت داده تا همگام با تعامل بیشتر با اقتصاد جهانی، موجبات استفاده حداکثری از ظرفیت‌های و پتانسیل‌های کشور در راستای افزایش تولید و صادرات به همه اعضای شورای همکاری خلیج فارس و تبعات مثبت آن بر رشد اقتصادی و به‌ویژه کاهش بیکاری فراهم گردد.

پی‌نوشت

۱. این مقاله بخشی از طرح تحقیقاتی تحت عنوان «اثرات انعقاد موافقت نامه تجارت آزاد بین ایران و شورای همکاری خلیج فارس بر استفاده از پتانسیل‌های تجاری موجود و آثار آن بر درآمدهای تعرفه‌ای و رفاه در ایران (فاز ۲)» است که در موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (شماره ثبت ۲۵۶۴ مورخ ۱۳۸۸/۷/۲۰) به انجام رسیده است.

2. pGCC= Persian Gulf Cooperation Council.

3. Human Development Index.